

6. Професійна компетентність учителя. Бібліотека Уманського педагогічного університету // <http://library.udpu.org.ua/chytachevi/bibliohrafichni-ohliady/21-profesiina-kompetentnist-uchytelia>

7. Скворцова С. О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття / С. О. Скворцова // Наука і освіта. – 2009. – № 4. – С. 93–94.

8. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя // <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf>

УДК 377.35

Кравець Л. М.

КАТЕГОРІЯ РЕФЛЕКСІЇ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка проблеми. Один із головних критеріїв, які характеризують готовність фахівця до професійної діяльності – уміння самостійно й творчо працювати. Ефективним напрямком вдосконалення професійної підготовки студентів вишу є керований вплив на формування рефлексивних якостей у майбутнього вчителя. Саморефлексія – одна з важливих професійно-педагогічних характеристик учителів, тому такі її компоненти, як самопізнання, самоаналіз, самооцінка і самоконтроль, доцільно досліджувати саме в умовах підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності.

Аналіз досліджень. Проблема формування саморефлексії є предметом досліджень багатьох сучасних зарубіжних та вітчизняних учених. Певні її аспекти розглянуто в працях М. Боришевського, Л. Виготського, О. Главацької, І. Зязюна, А. Мудрик, С. Карпенчук та інші. Однак обґрунтування й аналіз психолого-педагогічних технологій формування саморефлексії у майбутніх педагогів потребують детального вивчення.

Мета статті: на основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури розкрити специфіку формування саморефлексії майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Поняття рефлексії первинно виникло у філософії. В науковий обіг його ввів Р. Декарт, який розробив раціоналістичну теорію самосвідомості, що розглядала свідомість передусім як мислення. Бути свідомим, вважав він, означає мислити і рефлексувати над власним мисленням, а процес рефлексії є тотожним здатності індивіда зосереджуватись на змісті своїх думок, абстрагуючись при цьому від зовнішнього, тілесного [4]. Філософський аспект аналізу рефлексії пов'язаний з виявленням її гносеологічної суті, з'ясуванням співвідношення рефлексії з об'єктивним буттям особистості, співвідношенням буття і свідомості, свідомості і рефлексії. Варто зазначити, що аналіз проблеми свідомості – це, передовсім, розгляд феномену рефлексії як смислового центру всієї людської реальності, оскільки у сфері індивідуальної свідомості рефлексія виступає способом розв'язання центральної суперечності «свідомості взагалі» – суперечності між наївною (цілковито є рефлексією) і трансцендентальною (максимально є рефлексією) свідомістю.

Філософську позицію стосовно феномену рефлексії знаходимо у Р. Декарта, Дж. Локка. Заслугою останнього стало те, що було виокремлено психологічні явища: відчуття і рефлексію, вказавши, що остання складає особливе джерело знань – внутрішній досвід, на відміну від зовнішнього, заснованого на доказах органів чуття. Це трактування стало згодом головною аксіомою інтроспективної психології [4; 7].

Німецькі філософи І. Кант, І. Фіхте і Г. Гегель розглядають поняття рефлексії як абстрактну категорію. Зокрема, І. Кант вказує, що рефлексія не має справи із самими предметами, а лише зі станами душі, коли людина пристосовується до того,

щоб знайти суб'єктивні умови, за яких вона може створювати поняття. Рефлексуюча здатність потрібна людині у тому випадку, коли дане тільки часткове, а загальне ще потрібно сформулювати [5]. Отже, рефлексія набуває гносеологічної форми, і її розглядають як форму пізнання, тобто є психічним актом, концентрацією свідомості на собі, засобами пізнання.

Наприкінці XIX – на початку XX століття, коли зароджувалися такі філософські напрями, як феноменологія, екзистенціалізм, герменевтика, рефлексивні феномени як невід'ємну частину людської свідомості аналізували й визначали у межах кожної з них. У онтологічній і гносеологічній парадигмах вітчизняної філософії рефлексія представлена як спосіб усвідомлення особистістю свого духовного досвіду, що є найбільш важливим змістом свідомості. В останній третині XX-го століття відновився інтерес філософів до проблеми рефлексії, що привело до суттєвого збільшення кола філософських міркувань, пов'язаних зі згаданим феноменом. У зв'язку з інтенсифікацією процесів інтеграції й диференціації наукових знань у пізнанні починає формуватися методологічна рефлексія, визначальна ефективність наукових відкриттів, що дає змогу стверджувати про зміну філософського трактування рефлексії.

У даний час рефлексію залучають до обґрунтування методологічних проблем, організації міждисциплінарних досліджень, а також для перспективного розроблення засобів комплексного вивчення і проектування системних об'єктів, оптимізації та управління великими системами.

Таким чином, у філософії рефлексія виступає водночас формою існування філософського знання, основним методом його отримання, а також засобом взаємодії з іншими галузями знань.

Рефлексію як предмет вивчення у межах різних психологічних напрямів почали досліджувати у XX-му столітті. У вітчизняній психології цьому передували дослідження Б. Ананьєвим, П. Блонським, Л. Виготським, С. Рубінштейном [1; 2; 3; 10] поняття «свідомість» на теоретичному рівні, де воно виступало як пояснювальний принцип організації і розвитку психіки людини. За П. Блонським, із появою рефлексії свідомість виступає як вихід людини з безпосереднього захоплення процесом життя для вироблення відповідного ставлення до нього [2].

На початку XX-го століття інтерес до рефлексії теоретиків і практиків психолого-педагогічної науки був досить незначним. Але з 1920 року під впливом різних причин (поширення біхевіоризму в США, інструменталізму в Європі та ін.) розпочинається період, коли проблематика рефлексії стає предметом дослідження окремих представників психологічної та педагогічної наук. Проблемам дослідження рефлексії торкалися у своїх працях П. Блонський, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн [2; 3; 6].

Висновки. Проблема рефлексії є однією з найбільш актуальних у філософських працях і психолого-педагогічних дослідженнях. Учені характеризують значення рефлексії у контексті формування особистості. Це дає змогу розуміти її як один із важливих компонентів педагогічної майстерності, оволодіння яким дає можливість особистості майбутнього педагога творчо самореалізуватися за умов сучасного освітнього простору.

Рефлексія педагогічної діяльності, виступаючи її суттєвим компонентом, забезпечує вчителю адекватне відображення й усвідомлення об'єктів професійної діяльності, себе самого як суб'єкта цієї діяльності, особистості учня як суб'єкта взаємодії, й на цій основі – адекватне, успішне регулювання нею.

Література

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды / Борис Герасимович Ананьев. – М.: Педагогика, 1980. – 288 с.
2. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2-х т. / Павел Петрович Блонский; сост. М. Г. Данильченко, А. А. Никольская; под ред. А. В. Петровского. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – 1979. – 304 с.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология: учебник для студ. пед. учеб. заведений / Лев Семенович Выготский. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с.
4. Декарт Рене. Сочинения / Рене Декарт; вступ. ст. Я.А. Слина. – СПб.: Наука, 2006. – 648 с. – (Серия «Слово о сущем»).
5. Кант И. Сочинения: в 6-ти т. / Иммануил Кант; [под общ. ред. В.Ф.Ахмуса]. – М.: Мысль, 1968. – Т.4, ч. 1. – 1965. – 544 с. – портр.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
7. Локк Дж. Сочинения : в 3-х т. / Джон Локк; [пер. с англ. А.Н. Савина]. – Т. 1. – М. : Мысль, 1985. – Т. 1 / [ред., авт. вступ. ст. И.С. Нарский]. – 1985. – 622 с.
8. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 280 с.

УДК 159.923-057.87

Кричковська Т. Д.

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Проблема ідентичності виникає у контексті реалізації життєвої і професійної ідеології людини, у контексті становлення професіоналізму психолога-практика, а також у контексті реалізації професійної підготовки фахівця. Постановка проблеми ідентичності, визначення її структури, генези і умов становлення є актуальною по причині відміченої дослідниками кризи ідентичності сучасної людини (Г. М. Андрєєва, Т. М. Буякс, А. В. Кузьмін, Д. Орлов, М. В. Закаворотня, Л. М. Путілова, А. В. Лук'янов, П. Гуревич та ін.). Наукове розуміння ідентичності має теоретичне і практичне значення як у плані досягнення самоідентичності, особистісного зростання, самопізнання і духовності, так і для реалізації цілей наукового пошуку у ситуації впливу інформаційних технологій і засобів масової інформації, кризи суспільних систем, деякої віртуальності існування.

Мета дослідження – дослідити особливості становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів у процесі вузівського навчання. **Об'єкт** дослідження – особистість студентів педагогічних спеціальностей. **Предмет** дослідження – особливості професійної ідентичності студентів-педагогів у процесі вузівської підготовки. **Завдання** дослідження: 1) розкрити особливості професійної ідентичності як психологічної проблеми; 2) проаналізувати можливі шляхи досягнення професійної ідентичності у процесі вузівського навчання; 3) розкрити роль вищої освіти у формуванні образу Я студента та у становленні профідентичності майбутніх педагогів; 4) емпірично дослідити особливості становлення професійної ідентичності студентів-педагогів; 5) виявити особливості динаміки образу Я та якості професійної ідентичності студентів педагогічних спеціальностей.

Теоретична значущість даного дослідження полягає у тому, що професійна ідентичність як багатомірний та інтегрований психологічний феномен, котрий забезпечує людині цілісність, тотожність і визначеність, розвивається у процесі професійного навчання, а також зумовлюється розвитком у студентів рефлексії при дотриманні певних умов. **Практична значущість** дослідження проблеми професійної